

Richard Brautigan

ABORT

L U G U R A A M A T U T E S T J A A R M A S T U S E S T ,
V Ŷ I S I S H O O P I S K I M I L L E S T K I M U S T . . .

kahes vaatuses

The Abortion: An Historical Romance 1966 (1971)

tõlkija Juhan Habicht

Esietendus 23. oktoobril 2020 Endla Teatri Küünis

dramatiserija OTT KILUSK
lavastaja KAILI VIIDAS
kunstnik ARTHUR ARULA
valguskunstnik MARGUS VAIGUR
helikujundaja LAURI KALDOJA
videolahendused ARGO VALDMAA

etenduse juht ANU HÖVEL
valgusmeistrid MERILY LOSS, IVAR PETERSKIHH, KARMEN TELLISAAR ja MARGUS VAIGUR
helimeister JANEKVLAASSOV
kostümeerija KAIRI ÖISMA
grimeerija IVI SMELJANSKI
lavameistrid FRED LAUR ja MARGUS TOMP

Mina NILS MATTIAS STEINBERG

Vida JANE NAPP

Foster AGO ANDERSON

kõik teised CARMEN MIKIVER ja STEN KARPOV

täname ANU HÖVEL, MARIA KALLAU, KAIRI ÖISMA, KAIDO TORN

Richard Brautigan 1970. aastal.

Richard Brautigan (1935-1984) oli brittenike-järgse ameerika kirjanduse olulisemaid autoreid, kelle teostes kohtusid kummaline humorimeel ja muhedus, vilkad mõttemäängud ja mõistvad sissevaated tegelaste ellu. Eesti lugeja tunneb teda eeskätt hipiliiki mõisttijutu „Arbususuhkrus“ (1968, e.k. 1977) autorina. Enn Soosaare tõlgitud ja Loomingu Raamatukogus ilmunud teos oli justkui „kollase allveelaeva“ multika kirjanduslik väste ja meie tollaste noore kultusraamat. Et malevasõbrad Andrus Rootsmae yhe selle tegelase järgi InBoiliks ristisid ja see nimi tänni pysib, tunnistab midagi. Brautiganist leidub maakeelles veel „Forelliptyyk Amerikas“ Atko Remmel ja Tuuli Seinbergi töökes, viimikromaan „Et tuul seda köike ära ei puhuks“ ja luulevalik „Hanguga elavhõbedat piltduses“, minu vahendatuna ja selle lavastuse aluseks olnud „Abort“ (1971, e.k. 1992) Juhhan Habichti eestinduses.

Võib vist öelda, et raamatukogust on harva nii õodusalt kirjutatud. Teoses mainitud asutus on ka päriselt olemas. Presidio avalik raamatukogu asub San Francisco, aadressil Sacramento Street 3150, kuid on hetkel koroonaohu pärast poolsoletud. Ning muidugi pole selle tegevus nii kummaline ja eskapistlik kui raamatus. Nende jaoks, kes pole demokraatlikku interetti syndinud, väid on elanud nõukogude samizzdati ja tsensuri ajal, võiks

raamatukogu, kuhu võetakse igaveseks ajaks hoiule kõik sinna toodud teosed, olla midagi kirjutajate taeva taolist. Kodukootud rotaprint-väliaannetega alustanud Brautigan pyhitseb siin väikese kirjanduse loomevabadust. Ta kirjeldatud autorid ja teosed ongi midagi võluvalt iseäralist ja avastuslikku. Huvitusesta pole ka see, et selle tyki dramatiserjal Ott Kiluskil on samuti raamatukogunduslik haridus.

Eraklik raamatukoguhoidja leiab hingesugulase yhes kaunis autoris, kes kirjutas raamatu oma kehast. Siin on playboylikule seksistlikele maailmale kõrvalplik heidetud. Brautigan oli suur seelikukytty ja samavõrra ka naiselikkuse pyhitseja, kes kirjeldas nõrkelt oma muusade ilu ja nende kujud raamatukaantele pyidis. Romaani kangelanna Vida kuju sisaldb nii ta tollast pruuti Janice Meissnerit kui tumedapäist folk-kaunitari Victoria Domalgoskit, kelle pilt ehib raamatu esimese väljaande kaant. „Abordi“ teine põhihoovus, armastuse vilia kaotamise või kasvatamise kysimus jäab alati aktuaalseks ja on ka tänases Eestis ikka ja jälle arutamist leidnud. Abort on armusuhete pime kõrvaltänav. Söltuvalt paljude asjaolude vastasmängust võib see olla kas tarkus või needus. Siinsesse suhtesse synnib sealbü uus vabadus. Nurga-arstidel on alati tööd olnud. Ameriklastel oli tollal kombeks Mehnikos aborti tegemas käia ja Brautigan vihjas, et see saatuslik reis suretas välja paljudki suhted.

The ABORTION: An Historical Romance 1966
by RICHARD BRAUTIGAN

„Abordi“ esmaväljaande kaas. Kaanefoto on Richard Brautigan trepil.
on Richard Brautigan trepil.
raamatukogu trepil.

Kas tal ka enda sarnast kogemust oli, pole teada, aga folkloori ta tundis. Tegi kirjutamise ajal piiskese treti Tijuanasse, kuid ei kylastanud seal abordikliinikut.
Nojah ... Sugupoolte lähedus on alati proovikivi olnud ... hyva vaataja, olgu Sul õnne ...

Lauri Sommer

San Francisco avaliku raamatukogu Presidio haru-ramatukogu hoone 2016. aastal.

ABORDIST

Meeleavalddajad USA pealinnas Washingtonis 2017. aasta jaanuaris toimunud Eli Marsil.

Ehkki lavastuse pealkiri on ühiskondlikult terava ja ehmataava tähhendusega, ei ole selle sõnum otsest tõukunud poliitilis-sotsiaalsest diskussioonist. Seda viimast võib vaadelda kui paratamatut paradigmat ehk etteantud situatsiooni, milles me nii või teistiti igapäevasest elame. Lavastuse sõnum ei ole mõeldud poliitiliseks, ehkki, kui inimesed seda nii näevad, ei saa mina seda tähhendust neilt ära võtta, või eirata seda, et mingij küsimused on just poliitilisena päevakorda töös. Püüan lahti mõtestada, kuidas see teema, raamat ja lavastus on minus endale pesa leidnud.

Sõnal abort on veidi laiem tähhendusväli, kui oleme igapäevastelt harjunud mötlemaga: abort kui ükskiölk millise tegevuse või protsessi katkestamine nii, et see tegevus või protsess ise enam kunagi ei jätku. Kõik selle lavastuse tegelased puutuvad kokku kas isikliku, sotsiaalse või kultuurilise abordiga. Nad peavad tegema valikuid, mis kisuvad neid välja nende mugavustsoonist ja on sunnitud seni kogetu ümber hindama, puhta tehena alustama. Enamasti arvatakse, et taolised katkestused tulevad väljastpoolt ja on vägivaldsed, kuid vahel on see katkestus ka teadlik – ise esile kutsutud. Körvaltvaatajatele põhjendamatu, kuid katkestaja enda jaoks ainus viis jääda iseendaks või

isegi ellu, ükskiölik kas tegemist on sotsiaalse kuuluvuse, füüsilise keha või põhimötetele kindlaks jäädisega. Vastutustundetu on mõista hukka sügavalt isiklikke otsuseid, kui isegi väliselt tundub, et seda töelist põhjust justkui ei ole. Südametunnistust röntgeniaparadi alla panna ei saa. Kui saaks, siis ei julgeks me ekranile väadata.

Palju räägitakse isikupuutumatusest, aga märksa vähem isiksuse puutumatusest. Lihtrne on naerda imelike, testimoodi inimeste üle, kes mötlevad, käituvad teistiti, on liiga erinevad MINUST. Mugav on neid kõrvale lükata. Mugav on töusta neist kõrgemale. Mugav on öelda „ell“. Mugav on teha neile abort – enne kui sa nende pärisisiksusega kohtud. Nii sündimata inimesed kui ühiskonnast iruduvad inimesed ajame me tegelikult mentaalsesse tumeauku, kust tagasiteed ei ole – ABORT!

Abort ühiskondlikus plaanis on palju suurem probleem. Isegi kui ei ole tegemist nn imeliku inimesega, võib sotsiaalne abort järgneda näiteks 20 või 50 aastat pärast sündi: ahutus, vallandamine, reetmine. Sageli ei järgne sellele taassündi, vaid lõputu väliaheidetuse staadium – ABORT!

Isiklikkus ja isikupuutumatus on need teemad, mis ilmselt mind ka pärast esietendust veel kauaks kummitsama jäavad. Inimese evolutsioonilisel teel unistan aina suuremast empaatia kasvust – mõistmisest.

Vandalismiakti jäätmed abordiöiguse eest seisiva Planned Parenthood'i kontoris Pennsylvania osariigis Wilkes-Barre linnakeses 2019. aasta augustis.

Beniamino Bufano skulptuur „Rahu” San Francisco rahvusvahelise lennujaama ees 1958. aastal.

Brautigani „Abort” on kujunditest näretav romaan. Esimesel lugemisel lummas ta mind oma kummalise atmosfääri ja tegelastega, oli naljakas, ilus, erootiline, kurb, kummaline. Igal järgmisel lugemisel hakkas peale kasvama aina uusi kihte. Kirjutatu on fiktivne, kuid tunnetuslikult nii päris, et vahepeal tekib tunne, nagu oleks ise nende tegelastega taksos, voodis, või klinikus. Minu jaoks on lavastusest saanud hümn armastusele, mis on nurki pidi seotud naiseiku, ihuliku vabaduse ja ahistusega. Sellega, kas mul on võimalik armastada end ihulikult emadusega sidumata. Ja kas on võimalik jätta mõned küsimused ka vastusteta. Või jätta küsimused üldse küsimata. Ja mida teeb valikmine minu kaaslaesega. Peatelande tunnetesaala kulgeb veerand- ja kümnendikooniide vahel. Väga eriline on olhud jälgida, kuidas näitlejad balansseerivad tundliku olemisse ja aktiivse tundmisse vahel, süüvides iseenda sügavustesse ja analüüsides pealiskaudsuse löökavat töde. On olhud väga eriline prooviperiood, sest materjal on väga eriline. Sageli vaatasime proovisaalis üksseisele otsaja küsisime naerataedes, et millesse lugu siis ikkagi on. Tore on see, et vastust ei ole, see tekitab nii palju mõteid, emotioone, seoseid, ja et ... ah, inimedes on ilusad ja head!

Plantsuse kunstniku JR Installatsioon „Hilgased: Kikito“ USA ja Mehhiiko piiril Tecates 2017. aastal.

Loo tegevus toimub maakera teises otsas: California osariigis San Francisco linna ja piirlinna, mis USA poolel kannab nime San Diego ja Mehhiiko poolel Tijuana, lisaks on märgiliselt oluline Berkeley linnaake. Väga palju võib jäädä tunnetuslikult hoomamatuks – aeg, geograafiline eripära, nimed, naljad, väljendid, juba kliima on teine, temperament, sotsiaalkultuuriline kombestik, etniline kihistus, poliitiline õhustik. Seda kõike võib aimata, vaadates vanu fotosid või filmikaadreid. Brautigan ei ole kirjutanud ühtegi lauset ilma seosteta, igal sõnal on kontekst ja mõte, kujund. Tekst on nii kihiline, et iga sõna juures võib alati veel midagi avastada.

Autor on nimmetanud oma teost alapealkirjaga „Ajalooline armastuslugu aastast 1966“. Püün mõned minu jaoks olulised faktid välja tuua, pidades silmas lavastuse raskuskoset ja romaanil ajaloolist aastanumbrit 1966:

- USA president oli demokraadist Lyndon Baines Johnson (ametis 1963-1969).
- 1966 on aasta, mil Vietnam sõda (1955-1975) oli oma keskpaigas ning jätkates Kennedy välispoliitiliselt agressiivset suunda, suurendas Johnson USA vägede hulka Vietnamis 1968. aastaks 16 000 sõdurilt 550 000 meheni.
- 1960ndatel sai alguse hõbillikumine, mida iseloomustas pettumus kodanliku tarbimisühiskonna ideaalides. Liikumisse kuulusid peamiselt kodanlikest

Sõnavabaduse liikumise protestimars California Ülikooli Berkeley peavärvavate juures 20. novembril 1964.

või väikekodanlikest perekondadest pärit noored. Hippid protesteerisid Johnsoni/Vietnam'i sõja poliitika vastu ning nõudsid USA vägede väljatoomist Vietnamist, samas aga meeldisid hipidele Johnsoni liberaalsed reformid, muu hulgas võrdsete õiguste andmine mustanahalistele.

• Berkeleyks toimus 1960ndatel rida üliõpilasmässse, mis keskendusid kolmele suurele ühiskondlikule suunale: kodanikuõiguste liikumine, sõnavabaduse liikumine ja Vietnam'i sõja vastased protestid.

• Abort oli 1960ndatel mitmes osariigis keelustatud, kaasa arvatud California osariigis, kus see – juhul kui naise elu on ohus – sai lubatuks alles 2002. aastal.

• 1965. aastal andis ansambel The Beatles välja plaadi „Rubber soul”.

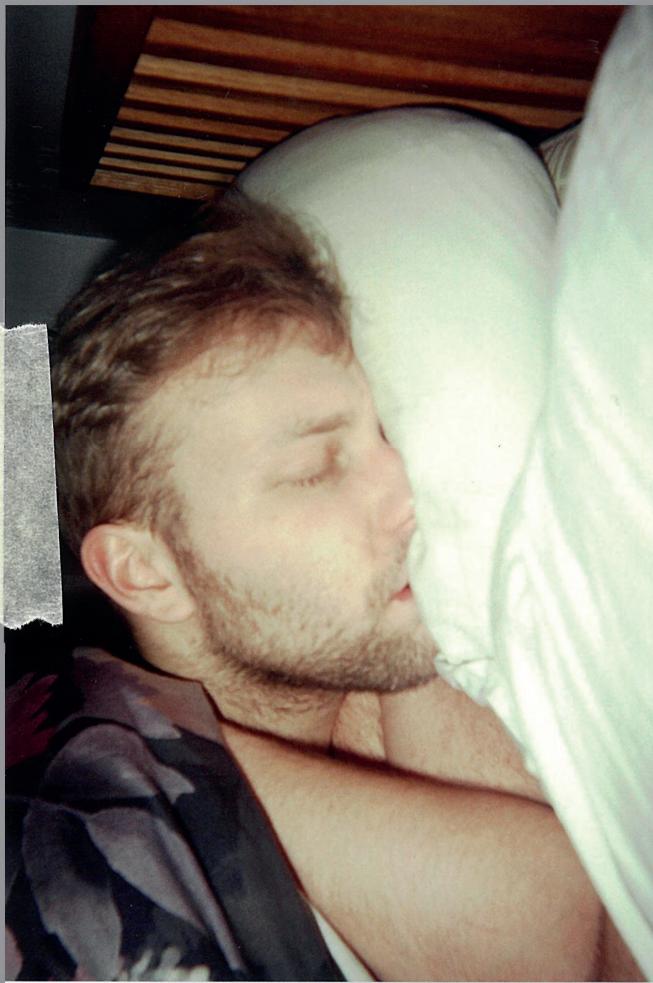
• 1960ndate teisel poolel muutus saleda figuuri trend aina ilmekamaks, saades eriti silmapaistvaks, kui modell Twiggy oma ajastu naiste eeskujuks sai.

Need faktid on samavõrra olulised kui tähtsusetud, sest inimene on tänapäeval ikka sama. Lavastus flirdib 1960noate Amerikaga, aga ei lähe sinna tagasi. Samas ei ole lavastus rangelt ahistratud hüperkaasaegusega. Seega, tükis kumab läbi nii täirkavat hipiajastut kui ka hämarat kaasaega –

Kliimaktivistide liikumise Fridays For Future protestimars Berliinis 23. märtsil 2019.

Lavastaja Kaili Viidas

lavastusjuht Andrus Jõhvik pealavameister Kaido Päästel vanem-lavameister Ando Loosar lavameistrid Lauri Allikas, Fred Laur, Janek Lipponen, Sergei Peets dekoratsioonide valmistajad Kaido Päästel, Viljar Viik butafoor-dekorator Kaido Torn tekstiliide värvija Anu Heinsalu-Dževski kostüümiala juhataja Ester Kasenurm kostüümide ömblejad Urve Kasenurm, Urve Enne, Epp Möts grimmiala juhataja Ivi Smeljanski grimeerijad Sirle Teeäär, Karina Pajunurm kostüumeerijad Kärt Altjõe, Kaiiri Õitsma inspiitsient-revisitorid Anu Hövel, Astrid Kivila, Silja Koppel hellalajuhataja Siim Rohtváli helimeistrid Tarmo Jürgens, Janek Vlassov valgusaala juhataja Margus Vaigur valgusmeistrid Karmen Tellisaar, Ivar Pterskihh videolaajuhataja Argo Valdmaa videomeister Elar Palmiste muusikajuht Feliks Kütt turundus- ja kommunikatsioonijuht Mari-Liis Pärm trupijuht Aigi Veski peaadминистратор Ain Millberg haldusjuht Kaido Lüll dramaturgid Anne-Ly Sova, Ott Kilusk peakunstnik Liina Unt loominguline juht Ingomar Vihmar teatrijuht Roland Leesment

Kavas on kasutatud Creative Commons lisentsidega CC BY 2.0 ja CC BY 4.0 tähistatud fotosid Wikimedia Commonsist, fotosid San Francisco muuseumi ja UC Berkeley raamatukogu Flickr Commonsi lehekülgdelet, JR installatsiooni fotot kunstnikult endalt ning lane Napia Niisi Matthias Steinbergi tehtud fotosid.

SA Endla Teater 110. hooaeg Keskväljak 1 Pärnu 80010 kassa 442 0666 info 442 0667 www.endla.ee

Teatri toetajad ja koostööpartnerid:

Autori ja tõlkija õigusi vahendab Eesti Teatri Agentuur